

1917.

Календарик

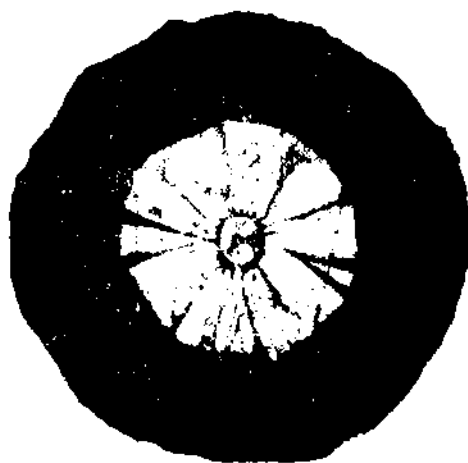
для

Січових Стрільців

і

Жовнірів-Українців.

1917.

Видане

„Українського Жіночого Комітету помочи для
ранених“ у Відни

„Укр. Жіночий Комітет помочи для ранених“
— Відень.

„Ukrainisches Damenhilfskomitee für verwun-
dete Soldaten“.

Wien, VIII. Langegasse Nr. 5.

З друкарні Мехітаристів у Відні, VII. — 1916.

Володимир Гнатюк.

Війна і народня поезія.

Велика війна, що веде́ть ся вже третій рік також на значній частині нашої етнографічної території, потрясла мільонами нашого народу. Се потрясене таке сильне, що його наслідки будуть відчувати на собі ще наші внуки. І не диво. Немаж родини, що не була би безпосередно діткнена війною. Аджеж наш нарід вислав мільйони своїх синів до бою, що стоять по обох боках боевої лінії та нищучи ворогів, нищать і самі себе безпощадно. Сотки тисяч борців, висланих нашим народом, наложило вже буйною головою. І не голосила над ними мати старенька, не проливала горячих сліз мила, не вкривала сестра мертвого тіла червоною китайкою, не сажала ні м'яти, ні рути на гробі родина... Вони нераз і доси не знають, що з їх борцем діеть ся. А кілька борців і ще наложить головами, хто то може нині сказати? І сотки тисяч борців було ранених, а значна частина їх полишить ся раз на все каліками. Тисячі вдів відчують свою гірку вдовичу безомічність, тисячі сиріт порозходять ся по наймах, по чужих поневірках, а тисячі їх марно пропадуть. Сотки наших сіл і місточок зникли з лиця землі зовсім, і сотки їх понищено, попалено, порабовано. Мільйони майна, приватного і публичного, здобуваного тяжкою, завзятою працею, недосиплюванем та недоїданем, складаного дрібними лептами, пропали на все і не вернуть ся. Сотки тисяч людей були

приневолені покидати свої оселі та скитати ся до чужині, де поводили ся з ними чужинці не раз як із худобою, де десяткували їх хороби, голод та холод... Такі потрясеня не можуть не відбити ся на народній душі, не полишити на ній глибоких слідів. А що всякі душевні зворушення обявляють ся в словах, а слова вилівають ся в поезію, то найяркішим висловом сих потрясень являеть ся народня поезія, під якою треба розуміти не лише римовані вірші, але й прозові оповіданя.

Перед двацятьма роками бачили ми оден такий суспільний прояв, що потряс був нашим простим народом головно в Австро-Угорщині, хоч не обминув цілковито й російської України. Сей прояв очевидно не може ні трохи рівнати ся з теперішною війною, а всеж він лишив значні сліди в народній поезії. *Се була еміґрація.* Скоро вона почала ся, стали появляти ся еміґраційні пісні, що своєю простотою, щирістю, тугою за рідною землею, хапали за серце кожного, хто мав нагоду їх почути. Невеличку збірку тих пісень удало ся мені зладити й видати¹. Багато одначе їх не записано, бо не було кому за таке діло взяти ся, і вони напевно пропадуть тепер. Народня поезія так, як жива істота, повстає, розвиваєть ся, старієть ся і гине. Як бачимо, її викликають певні суспільні прояви. Коли отже оден суспільний прояв викличе цикль²

¹ Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесности (Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. 50 і 52).

² Круг, ряд.

пісень, а по нїм прийде другий, сильнїйший, і викличе новий, ширший цикл, то звичайно сей новий цикл випирає давнїйший, він забуваєть ся поволи, і наколи його не схопить ніхто на папір, гине. Лише незначний процент давнїйших пісень переходуєть ся в людській пам'яті. Бувають се переважно обрядові пісні, яких нема чим заступити, або такі, котрі своєю красою, своїм чутем, своєю драматичністю, своєю свіжістю і веселістю вривають ся глибоко в пам'ять та не дають себе стерти. Военні пісні, як новїйші, так і такі, що дотикають цілого народу, а не лише якоїсь його частини, почнуть випирати тепер не лише еміграційні пісні, але й інші. З огляду на те повинен кождий письменний чоловік, на скілько має вільний час, списувати всякі народні пісні і коли призбираєть ся їх більше, висилати на мою адресу (Львів, ул. Чарнецького, ч. 24) або на адресу: Етнографічна Комісія Наукового Товариства ім. Шевченка (Львів, ул. Чарнецького, ч. 24). Особливу-ж увагу належить звертати власне на нові, военні пісні, і записувати їх усі без огляду на те, чи вони кому подобають ся, чи не подобають ся. Коли їх назбираєть ся більше, Етнографічна Комісія видаєть їх — як і інші пісні — окремою книжкою, а кождий, чїї записи будуть у книжці, дістане її по виході безплатно¹.

¹ Про те, як належить записувати народні пісні й оповідання і які самі написав я окрему книжечку, яку видав Союз визволення України (Wien, VIII. Josefstädterstrasse Nr. 79) п. н. В. Гнатюк, Українська народня словесність. В справі записів укр. етнографі-

Для показу, як виглядають сі нові пісні, я наведу кілька тут зі своєї збірки, відкладаючи інші до оголошення в окремім виданю¹.

І. Мобілізація.

Ой зза гори високої вітрець повіває,
Сидить цісар на кріселку тай думку думає.
Ой не того він думає, щоби їсти, пити,
Але того він думає, що має робити.
Але того він думає, що має робити,
Наслідника Серби вбили, мус ся з ними бити.
А наш цісар, наш старенький, кривцю мусить ляти,
Жаль великий дуже має, не мож дарувати.
Наш пан цісар хоч старенький ой почав думати,
Вже з суботи на неділю все войско збирати,
Ой збирайте, ой збирайте, бо так призначили!
Всюди сумно, всюди дивно дзвони задзвонили.
Заплакали жінки, діти, сумно голосами,
Як жандарми тай із села татів виганяли.
Гонять вони, гонять вони і так розказують:
Кожний в своїм режіменті там ся замельдують.
Ой прийшов він до домоньку тай сів кінець стола:
Жінко моя, квітко моя, зостань ся здорова.
Упав розказ від цісаря із самого Відні,
Ой мусять ся забирати богачі і бідні
Жінко моя, квітко моя, жаль ми за тобою,
Здав ми ся, щом не прожив годинки з тобою.

чного матеріялу. Ціна 1 кор. Книжочку можна замовляти також у книгарнях.

¹ В популярній часописи „Свобода“ (ч. 43, з 21. X. 1916) надруковано три народні воєнні пісні, але не в цілості. Одну пісню надрукувало „Українське Слово“ (ч. 30, з 11. VIІІ. 1915).

Діти мої дрібнесенькі, жаль мені за вами,
Здав ми ся, щом не прожив годночки з вами.
Ой мужу мій ріднесенький, деж ти ся збиравш?
На когож ти тих маленьких діточок лишавш?
Хтож їх буде годувати, хто буде вбирати,
А хто буде їх маленьких до себе стуляти?
Лишаю тя, моя жінко, на Бога святого,
Він ти діти погодує, має хліба много.
Ой ти жінко і ви діти, ви моліть ся Богу,
Може мені Бог поможе вернути до дому.
А як я ся не поверну, моліть ся за душу,
Бо я тепер на Україні умирати мушу.

Зап. 1916 р. у бараках у Іжінді
від школярів Богдан Заклинський.

2. Виправа на війну Гуцула Петра Шекерика.

На вулиці, на вулиці, як би це прикласти?
Єк би тому Петрику ви співаночку скласти?
Ой падала Гонтovina з високого млина,
Ой заплаче Шекерючка — завертают сина!
Ой не знати бо їй, Петрику, де ті сподівати?
Слізки бих ти продувала до самої хати.
Слізки бих ти продувала, постели стелила,
Що я бих си бай, Петрику, дуже не журила.
Дошшік иде, дошшік иде, потоки прибули,
Ой вже того бо їй Петрика в черевки вбули.
Але їй один убував, другий убирає,
Але третій молоденький від сльоз обтирає.
Ой дали бо їй Петрикови білу барму¹, дали,
А шабельку спуцували, до ручок придали.

¹ Мундур.

Бувай, бувай здоровенький до самого Львова,
Урвала си нз коника золота підкова,
А ни банно за підковов, що си загубила,
Лиш банно за Шекерючков, що си зажурила.
Я у Бога віпросила, тото мнї Бог дав,
У мене си бо й Петричок, у мене си удав.
Шекерючка Єленочка дуже банувала,
Катеринка Шекерючка в личко цулувала.
Катеринка Шекерючка в личко цулувала,
А сестричка Василянка коника вирігала.
А ек зачєв бо й Петричок Кошово минати,
То зачєли Шекерючку слізки обливати.
А ни бїй си, Катеринко, що я борзо вїйду,
Ше тї красше поцую, ше тї краще вбїйму.

Зап. у цвітїи, 1916, від Василя Боднарєва в Жабю-
Кривополи, Косів. пов. Богдан Заклянєський.

3. Ополченці.

Ой, нема то, як лядштурма, Гей!
Та нема то, як лядштурма,
Сліпі, криві, але — гурма!

Сліпі, криві, ще й нерівні, Гей!
Як присягнуть, хоть нерівні,
Будуть вірні, будуть рівні.

Ой бідніж ви, лядштурмаки, Гей!
Та бідні ви, лядштурмаки,
На пять днів два комісяки.

Ой та чїхав ся жовнір, Гей!
Чого чїхав ся жовнір?
Хочеш знати, глянь на ковнір.

Бо нема то, як в ландштурмі, Гей!
Та нема то, як в ландштурмі,
Лазять воші, та все — в гурні!

Від воєка.

4. Юнацька завзятість.

А я піду на війну, буду масо їсти,
Москалеви шкіру зріжу, що не зможе сісти!

Співав Бойко новобранець.

5. Похід.

По дорозі гомін йде,
Наша сотня в поле йде,
Наша сотня в поле йде,
Вперёд сотник нас веде.
А четарі по боках,
Стрільці з крісом у руках,
Кожний бнстро в даль гляднть,
В серцю пімсти жаль кипнть.
За нашими плечами,
Не журіть ся врагами!
Ти дівчнно молода,
Не забувай за стрільця,
Бо він вірний вітчнні,
Буде вірний і тобі!
Як ся з війни поверне,
Тебе щиро пригорне;
А як Пан Біг призначнв,
Щоб в могилі він спочнв,

Полюби товарища,
Січового тай стрільця.
Він поправді кохає,
Бо з любови вмирає.

Зі збірки стрільця.

6. Лист до брата Юри в поле.

А послухай, милий брате, хочю говорити:
Сумна хвиля наступила, сумно в світі жити.
Сумна хвиля наступила, сумна, невесела,
А сумуют міста й гори, а сумуют села.
А де гірші, каменійші в світі гори були?
Тинер, брате, в наших горах канони зарули.
Кров си люцка проливає по цілій державі...
Всім нам сумно, милий брате, що ти в чужій царі¹,
Умер у нас, брате, тато, ми в сиротина,
Бо вже нині в нашім домі ни ціла родина.
Я ек собі нагадаю, що тебе ни бачу,
Хоч у ночі си пробуджу, нираз я заплачу.

Зап. у жовтні, 1915, в Жабю-Крилопихи, Косів
пов. від Петра Михашука Богдан Захивський

7. Битва на Маківці.

А дівчина молоденька пригнула калину,
Ідуть наші Українці з гори на долину,
Ідуть з гори на долину тай стали у лаву,
Як прогнали Москалів, дістали похвалу.
А австрійські офіцери гура! закричали,
Та що наші Українці Москалів прогнали.

¹ Земля.

Олена Степанівна, хорунжа Укр. Січ. Стрільців.
(Фотографія з російської неволі, з Ташкенту в Авії.)

Товаришка Степанівна з стрільцями бідує,
Стрільці бють ся на Маківці, вона бандажує.
Бандажує, обвиняє ті стрілецькі рани:
Тож то була товаришка, ще ліпша від мами.
Ой Маківко, ой Маківко, яка ти нещасна,
Кілько наших товаришів ти зо світа спасла!
Гей на горі, на Маківці, кукає зазуля,
Наші стрільці бють Москалів, увесь світ дивує.
На що стрілець мельдував ся¹? Бо він молоденький,
Его тішить на Україні наш Київ старенький.
Ой бють коні копитами, аж каміне скаче,
А за наших Степанівнов цілий курінь плаче.

Виписано зі збірки стрільця
Івана Рибчука з Коломиїщини.

8. Стрілецька слава.

Ой там при долині, Гранатами зритій,
Лежить не від нині січовик забитий.
Козацьке тіло від вітру счорніло,
А личко румяне зівяло, змарніло.
Не заплаче мати тай над головою,
Не посадить мати на могилу твою.
Не викує, брате, твоїх літ зазуля,
Зарева з гармати ворожая куля.
Не зронить береза листків на могилу
І дзвін не задзвонить, не сповістить милу,
Оден бір заплаче нишком серед ночі
І воров заграє, виймаючи очі.
Одні рано в ранці вітри заголосять,
Вовки сіроманці кістки порозносять.

¹ Зголошував ся у добровольці.

І кров по долині закрив мурава...
Та слава не згине, стрілецькая слава!

Записано меж сичовими стрільцями.

9. Туга за миром.

Як мені ся не журити та як не думати,
Як не можемо ся вже раз спокою діждати!

Зап. 1915 в Бабині, Косів. пов. від
Вас. Іванюка Марійка Тимяківна.

10. Просьба про мир.

(Відривок.)

Просіть, люди, щиро Бога тай ви, дрібні діти,
Щоби тії европейські царі успокоїти.
Бо як царі успокоять ся, війна покінчить ся,
Тогди наша Галичина тай розвеселять ся.
Тай як вона звеселить ся, звеселять ся люди,
І нам тогди збідованям краще жити буде.

Зі збірки стрільця.

Побіч отсих нових военних пісень, які по
встали в часі війни і звязані тісно з нею, добре
було би списати і всякі інші пісні, які співа-
ють вояки. Хто може, повинен при тім дати
відповідь на отсі питання:

1. Які саме пісні співають вояки в поли і
які з них найрадіше?

2. Звідки їх беруть, чи з рукописних
зшитків, чи з друківаних збірників? Коли знай-

дуть ся між войками рукописні зшитки, належить переписати їх у цілости та при тім подати імя й місце походження (село, повіт) властителя зшитка і відомости про те, як повстав зшиток (хто, коли й де писав його, звідки брав пісні й инше).

3. Чи мають відділи поодиноких родів оружя (піхота, улани, артилерія, піоніри, санітети і т. д.) свої власні пісні, які співають лише вони, і які саме ті пісні? Чи не мають своїх власних пісень також поодинокі військові групи (полки, бригади, дивізії, корпуси)? Чи не співають ті відділи залюбки деяких загальних пісень, які саме і чому?

4. Чи не співають одні відділи військ пісень, в яких посмішкують ся¹ з других? які саме ті пісні?

5. Чи не вказують ся в піснях племінні різниці (Гупули, Бойки, Лемки, Подоляни, Покутяни, Воляняки) або національні (Українці, Поляки, Румуни, Мадяри, Чехи, Хорвати, Німці, Турки)? Записати всі такі пісні, хочби се були лише й відривки.

6. Чи не вкладають ся до старих пісень нові додатки або чи не переробляють ся старі пісні на нові?

Кому було би тяжко дати відповідь на такі питання, то най запише лише самі пісні; і се буде добре.

Побіч пісень повстало в часі війни дуже багато оповідань, звязаних із нею. До тих, що

¹ В нас надрукована така пісня повише під ч. 3.

сиділи дома, доходили про війну різні слухи, то правдиві, то фантастичні. Коли вони попали під ворожий наїзд, то повстали нові оповідання про ворогів і їх діла; багато пригод, нераз і дуже болючих, пережили й вони самі. Хто брав участь у війні, мав нагоду сам бачити її страховища, стикати ся з різними народами, бачити чужі, незнані краї, познайомити ся з відносинами в них, часто так відмінними від наших, а коли попав у полон, проживав певно неодну гірку хвилию. Хто був хорий або тяжше ранений і лежав по шпиталях між чужими людьми, не маючи до кого слова промовити, з ким порозуміти ся, без вісток від родини, свояків, знайомих, тому ще тяжше було. Кождий отже з таких людей буде мати що оповідати, коби лише знайшли ся записувачі і схотіли списати оповідання та прислати до Львова!

На показ наводжу тут кілька фантастичних оповідань¹, і то що найкоротших, аби не забирати багато місця; в окремім виданю не треба буде вязати ся ні місцем, ні іншими оглядами, тому інші відкладаю також туди.

І. Сироїди.

Копали наші люди на Букоіані боришку и зачюли гарматні стріли. Взяли вони питати ся Буковинців, ци делеко бють си, а тоти відпо-

¹ „Українське Слово“ (ч. 51, з 1. ІХ. 1915) надрукувало сім таких оповідань; одно з них (під ч. 3) подаю тут. Оповідане про генерала Келера (під ч. 4) надрукувала „Свобода“ (ч. 30, з 22. VII. 1916).

віди, що не дуже. Там Москалі сиде в ровах тай чікают на помич, бо боет си наших. Ек учюли Москалі, що идуть їм на помич ни такі, ек вони, али Сироїди, перепудили си їх, повіштрикали з ровив до наших тай крикнули: Биймо їх, бо вони зїде і вас і нас!

А Сироїди то такі люди, шо чорні ек вівце. і з вдним оком на серед чола. Тай ек си кинули и наші і Москалі на Сироїдів, гет їх вібили, до одного. И добре си стало, бо хто знает, ци й ми були би суда до дому ше 'си вернулн.

Зап. від Параски Митчук Ціміюк
із Криворівні, Косів. пов.

2. Цар Біловус.

Ек ходили наші люди на Буковину боришку копати (1914 р. в жовтні), а зачели си вже Москалі зближети, тогди Буковинці повідали нашим людем, шо ек піде цар Біловус нашому цїсаревни на помич, то наш цїсар віграє, а ек піде Москалевни на помич, то Москаль віграє. Али екби ше віповіла Хїна войну, тогди буде конец світа, лаш си лишит камінь и вода.

Зап. від Параски Митчук Ціміюк
із Криворівні, Косів. пов.

3. Наш цїсар і московський цар.

Задумав ся московський цар, як би то застрашити нашого цїсаря, щоби скорше кінчив війну та післав ему чвертку проса: „Бачиш, пи-

ше, кілька вернят у тій чвертці, стільки ще війська у мене.” — На те післав ему наш цісар чвертку перцю та відписав: „Спробуй, каже, коли зіш той перець, тоді зі своїм військом вигравш війну від мене.”

Зап. у Стрижівськiм пов. Ярослава Я.

4. Про генерала Келера¹.

Найчастійше можна почути поміж полоненими салдатами оповідання про генерала Келера. Є він для них найбільшим героєм, більшим як сам великий князь Микола Миколавич, навіть більшим як сам цар, а перевищають його, після гадки бранців, німецький цісар Вільгельм, німецький генерал Гінденбург і австрійський генерал Боровнич. Цісаря Вільгельма представляють собі деякі російські бранці як рицаря закутого в срібний панцир, генерала Гінденбурга як столітнього старця, високого на цілій сажень. В кінці австрійський генерал Боровнич, що в зимі 1915 р. боронив карпатських проходів, є в очах московського салдата їздцем, що вічно вганяє на кони по дебрах і горах, де тільки покажуться Москалі і боронить Карпат.

¹ Се оповідане наводжу на показ, що так, як воно записане, не належить записувати, лише дословно, як попередні. З нього довідуємо ся, що між полоненими салдатами ходять оповідання також про цісаря Вільгельма, Гінденбурга й Боровича. Коли хто почує їх, най запише дословно; так само треба записати ще раз оповідання про генерала Келера, і коли будуть, про інших генералів та загалом про вищих і низших вояків.

Про свого генерала Келера оповідають бранці, що його убито кілька разів, але він все чудом ожив, все ставав у що раз то иншим місци на чолі армії і бив ворога. Підчас австрійського наступу на лінію Сяну в осени 1914 р. генерал Келер мав боронити задн російської армії, передонсім переправи через Сян. Солдати розказують собі, що переправи через Сян боронив Келер особисто, а коли вже в однім місци перейшло військо, сам висадив міст у воздух, кинув ся в Сян і переплив його та задержав ся в недалекім ліску. Тут досягнув його австрійський шрапнель і ранив тяжко. З причини віднесених ран Келер помер, але в часі битв під Лімановою в грудни 1914 р. небіщик боре ся знов. Прості російські солдати, що дістали ся там у полон, розказують, що генерал Келер стояв на вершку горбка, не уступаючи ся з місця, хоч усюди довкола него падали трупи. В кінци Австрійці вибили або поранили всіх солдатів, що були на тім горбку, а тоді Келер, не хочючи попасти в полон, револьверним вистрілом у серце відобрав собі жить.

За сей геройський вчинок стрінула його нагорода — бо як доказують знайдені розкази головного начального вождя — іменовано Келера дивізіонером, і в часі славного маєвого наступу 1915 р. військ австрійських і німецьких, боре ся він під Горлицями. По проломаню фронту, війська російські кинули ся до втечі, остав тільки генерал Келер, щоби ставити опір до послідної хвилі. Тоді упав коло него австрійський гранат, що вірвав йому ногу. Генерал Келер однак не

уступив, станув на одній нозі, підпер ся шаблею і кермував битвою доти, доки не вийшла з него вся кров, а тоді повалив ся неживий на землю. Помер отже по раз третій — але російські жовніри бачили його невдовзі на Буковині. Був здоровий і мав команду над цілим корпусом. В битві під Топоровом — як розказували бранці — знов його тяжко ранено. Чи помер тоді, не знають сказати, досить на с'м, що в часі теперішньої офензиви російської 1916 р. на галицькім фронті Генерал Келер брав знов участь і знов його ранено.

Тим разом доніс про те урядовий російський звіт у словах: „В битві під Пістнем, на північний захід від Кут, ранено хороброго генерала графа Келера.“

* * *

При записуваню оповідань добре було би також дати відповідь на ось які питання:

1. Звідки оповідач походить (село, повіт), його вік і занятє перед війною, коли його покликано до служби? Які його погляди на війну, її причини й цілі?

2. Чи полишив родину і господарку та в яким стані? Чи довго був без звісток із дому? Які чутки звідти доходили до нього? Чи був на відпустці в часі війни і які зміни застав у себе, а які в селі та в околиці? Що переживала його родина в часі війни? Які недостачі терпіла і як се на ній відбило ся?

3. В яких походах брав участь (проти Москалів, Сербів, Італійців, Румунів)? В яких був

битвах і яке виносив із них вражине? Чи був ранений або хорий, чи лежав у шпитали, як довго і як йому там було? Чи був відзначений, коли, де і за що? Чи багато згинуло його товаришів, односільчан, або знайомих? Чи бачив їх смерть і яке вражине вона на нього зробила? Чи брав участь у їх похороні?

4. Які недостачі терпів сам і загалом вояки в часі походу і битв та як їх переносили?

5. Які були відносини між самими вояками до себе і між вояками та їх старшиною? Чи були випадки самопосягати за старшину? Чи трафляли ся межі старшиною свої люди і як до них відносили ся вояки?

Отсе найважніші питання, на які бажано було би мати відповідь. Та побіч них можна поставити ще цілий ряд інших, які насунуть ся кожному записувачеві при списуваню оповідань. Найже не вьажеть ся тоді отсею коротенькою програмою, лиш най записує все, що буде можна. Часом і найменша подробиця може бути важна і потрібна, тому не треба нічим гордити та нічого не поминати. Простора збірка воєнних пісень та оповідань буде мати своє особливе значінє, бо вона викаже народні погляди на війну, відносини до неї та її характеристику. Жаден учений не зможе про се звідки інде довідати ся, а знати народню думку про якийсь суспільний прояв у часах загального демократизму — чейже не маловажна річ.

